

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

☐ آموزش فلسفه
مشائی و اشراقی

موضوع:
فلسفه اسلامی: ۹۹ (فلسفه و عرفان: ۱۸۴)

گروه مخاطب:
- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۹ - ۳
مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۸۵۱

رحمانی، غلامرضا، ۱۳۳۴ -
آموزش فلسفه مشائی و اشراقی / غلامرضا رحمانی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه
علمیه قم)، ۱۳۹۰.

[۶۲۴] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۹۰۳) (فلسفه و عرفان: ۱۸۴، فلسفه اسلامی: ۹۹)
ISBN 978-964-09-0807-5 ۱۲۰۰۰ تومان: ۵

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
Gholamreza Rahmani. Teaching Peripatetic and Illuminist Philosophy ص. ع. به انگلیسی:
کتابنامه: ص. [۶۳۱] - ۶۳۸: همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. اشراق (فلسفه). ۲. سهروردی، یحیی بن حبیش، ۹۵۴۹ - ۵۸۷ ق. - نقد و تفسیر. ۳. مشائیان - نقد و تفسیر.
۴. ارسطو، ۳۸۴ - ۳۲۲ ق. م. - نقد و تفسیر. ۵. فلسفه یونان - نقد و تفسیر. ۶. فلسفه اسلامی - نقد و تفسیر. الف. دفتر
تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۱۸۹/۱

BBR ۳۷ / ۳۱۸

۱۳۹۰

آموزش فلسفه مشائی و اشراقی

غلامرضا رحمانی

بوستان کتاب
۱۳۹۰

- نویسنده: غلامرضا رحمانی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۱۰۰۰ • بها: ۱۲۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷ / ۲۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۲۱۵۵-۷، فاکس: ۷۷۲۱۵۴، تلفن پخش: ۷۷۴۴۲۶
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۶۹۲۲-۸۸۹۵۶۹۲۰
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۸۲۷۱۰۲
- پخش پکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۲
- نمایندگی‌های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهایی کتاب)

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • ویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • نماینده: مصومه مفید • چکیده عربی: سهیله خائفی • چکیده انگلیسی: مریم خائفی • فنی: مصطفی محفونی • مسئول واحد حروفنگاری، حروفنگار و صفحه‌آرا: احمد مؤتمنی • اصلاحات حروفنگاری: الهام قره‌گزلو و مریم ونکی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: مرتضی عراقی و ابوالحسن مسبینژاد • نظارت و کنترل آماده‌سازی و بازخوانی نهایی متن: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: حسینی جعفری • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

سرپرست مؤسسه
عبدالله اندی

فهرست مطالب

۲۹.....	متوغل در بحث متوسط در تاله	۲۵.....	مقدمه
۲۹.....	متوغل در بحث و ضعيف در تاله	۲۸.....	متوغل در تاله و عديم البحث
۳۰.....	طالب توغل در تاله و بحث	۲۸.....	متوغل در بحث و عديم التاله
۳۰.....	طالب توغل در تاله	۲۸.....	متوغل در تاله و متوغل در بحث
۳۰.....	طالب توغل در بحث	۲۹.....	متوغل در تاله و متوسط در بحث
		۲۹.....	متوغل در تاله و ضعيف در بحث

مرحله اول: فلسفه مشائی

۴۲.....	بخش دوم: موضوع فلسفه اولی	۳۵.....	فصل اول: چیستی فلسفه اولی
۴۲.....	موضوع علم	۳۵.....	بخش اول: تقسیم فلسفه
۴۳.....	تبیین موضوع فلسفه اولی	۳۵.....	فلسفه نظری، عملی و تولیدی
۴۵.....	ابطال موضوعیت خدا برای فلسفه	۳۶.....	فلسفه الهی، ریاضی و طبیعی
۴۵.....	دلیل اول	۳۷.....	تقسیم فلسفه عملی
۴۶.....	دلیل دوم	۳۹.....	تفاوت دیدگاه ارسطو و ابن سینا
۴۶.....	ابطال موضوعیت علل برای فلسفه	۳۹.....	غایت فلسفه
۴۷.....	نحوه تحصیل موضوع فلسفه	۴۱.....	تقسیم اول، دوم و سوم فلسفه
۵۰.....	فصل دوم: احکام وجود	۴۱.....	تقسیم فلسفه از دیدگاه بهمنیار

بخش اول: بدهات مفهوم وجود..... ۵۰	بخش پنجم: مساوقت وجود با شئیت..... ۷۲
تبیین بدهات مفهوم وجود..... ۵۰	تبیین دیدگاه حکما و متکلمان..... ۷۲
تصدیق اولی..... ۵۱	تبیین دیدگاه ابن سینا..... ۷۳
تصور اولی..... ۵۱	دلیل متکلمان..... ۷۳
تعریف وجود..... ۵۲	ردّ دلیل متکلمان..... ۷۴
بخش دوم: اشتراک معنوی وجود..... ۵۴	فصل سوم: احکام عدم..... ۷۶
تقسیم لفظ مشترک..... ۵۴	بخش اول: شناخت عدم..... ۷۶
تبیین اشتراک معنوی وجود..... ۵۵	شناخت عدم به واسطه وجود..... ۷۶
اثبات اشتراک معنوی وجود..... ۵۷	امتناع اخبار از عدم..... ۷۷
برهان اول..... ۵۷	بخش دوم: معانی عدم..... ۷۸
برهان دوم..... ۵۸	بخش سوم: استحاله اعاده معدوم..... ۸۰
بخش سوم: تشکیک وجود..... ۶۰	تبیین دیدگاه ابن سینا..... ۸۰
کلی و جزئی..... ۶۰	ادله استحاله اعاده معدوم..... ۸۲
متواطی و مشکک..... ۶۰	دلیل اول..... ۸۲
تشکیک وجود..... ۶۱	دلیل دوم..... ۸۳
دیدگاه ارسطو..... ۶۱	فصل چهارم: عوارض موجود مطلق..... ۸۵
دیدگاه ابن رشد..... ۶۳	بخش اول: تعریف عوارض..... ۸۵
دیدگاه ابن سینا..... ۶۳	دیدگاه ارسطو..... ۸۵
دیدگاه بهمنیار..... ۶۵	عوارض ذاتی و غریب..... ۸۶
بخش چهارم: اصالت حقیقت وجود..... ۶۶	دیدگاه ابن سینا..... ۸۷
تبیین دیدگاه ارسطو..... ۶۶	بخش دوم: تقسیم عوارض..... ۸۸
تبیین دیدگاه ابن سینا..... ۶۸	تقسیم عوارض ذاتی..... ۸۹
تبیین دیدگاه بهمنیار..... ۷۰	امور عامه و امور خاصه..... ۹۰

دلیل اول.....	۱۰۵	فصل پنجم: مواد ثلاث.....	۹۲
دلیل دوم.....	۱۰۶	بخش اول: تحصیل واجب، ممکن و ممتنع.....	۹۲
وجوب واجب بالذات از جمیع جهات.....	۱۰۶	وجه حصر مواد ثلاث.....	۹۲
علت نداشتن واجب الوجود بالذات.....	۱۰۷	معنای اقتضا و یا عدم اقتضای وجود.....	۹۴
استحاله تحقق دو واجب الوجود متکافی.....	۱۰۹	بدهات مفهوم واجب.....	۹۵
خیریت واجب الوجود بالذات.....	۱۱۲	دوری بودن تعاریف مواد ثلاث.....	۹۶
وحدانیت واجب الوجود بالذات.....	۱۱۳	دیدگاه پهنیار و لوکری.....	۹۷
برهان ارسطو.....	۱۱۳	بخش دوم: معانی واجب و ممکن.....	۹۸
تقریر براهین ابن سینا.....	۱۱۴	معانی واجب.....	۹۸
برهان اول.....	۱۱۵	معنای اول.....	۹۸
برهان دوم.....	۱۱۶	معنای دوم.....	۹۹
عینیت ماهیت و اثبّت واجب الوجود.....	۱۱۷	معنای سوم.....	۹۹
تقریر براهین ابن سینا.....	۱۱۸	معانی امکان.....	۱۰۱
دلیل اول.....	۱۱۹	امکان عام.....	۱۰۱
دلیل دوم.....	۱۲۰	امکان خاص.....	۱۰۱
دلیل سوم.....	۱۲۱	امکان اخص.....	۱۰۱
بساطت واجب الوجود بالذات.....	۱۲۲	امکان استقبالی.....	۱۰۲
تقریر برهان ارسطو.....	۱۲۳	بخش سوم: تقسیم واجب، ممکن و ممتنع.....	۱۰۲
تقریر برهان ابن سینا.....	۱۲۳	تقسیم مواد ثلاث به ذاتی و غیری.....	۱۰۲
بخش پنجم: خواص ممکن الوجود.....	۱۲۶	استحاله انقلاب ذاتی و غیری.....	۱۰۳
استوای ممکن الوجود.....	۱۲۶	بخش چهارم: خواص واجب الوجود بالذات.....	۱۰۴
ترکب ممکن الوجود.....	۱۲۸	استحاله اجتماع اوصاف ذاتی و غیری.....	۱۰۴
افتقار ممکن الوجود.....	۱۳۰	ادله استحاله اجتماع اوصاف ذاتی و غیری.....	۱۰۵

۱۵۱..... جوهر نخستین و جوهر دومین	۱۳۰..... نظر ابتدایی ابن سینا
۱۵۲..... تقسیم جوهر دومین	۱۳۲..... نظر نهایی ابن سینا
۱۵۲..... دیدگاه ابن سینا	۱۳۳..... ملاک افتقار ممکن الوجود
۱۵۳..... دیدگاه بهمنیار	۱۳۴..... ممکن الوجود بودن واجب الوجود بالغیر
۱۵۳..... تعریف جوهر	۱۳۵..... تقدّم ایجاب بر ایجاد
۱۵۴..... شمول مقولات	۱۳۸..... فصل ششم: جوهر و عرض
۱۵۵..... خواص جوهر	۱۳۸..... بخش اول: چینی و هستی مقولات
۱۵۵..... خاصیت اول	۱۳۸..... تبیین دیدگاه ارسطو
۱۵۶..... خاصیت دوم	۱۴۰..... دیدگاه ابن سینا
۱۵۷..... خاصیت سوم	۱۴۱..... جایگاه مقولات
۱۵۷..... خاصیت چهارم	۱۴۱..... دیدگاه ابن سینا
۱۵۷..... تقسیم جوهر	۱۴۳..... حذف کامل مقولات از منطق
۱۵۸..... دیدگاه ارسطو	۱۴۴..... نیاز منطق به مبحث مقولات
۱۵۹..... دیدگاه شیرازی	۱۴۴..... مقسم مقولات
۱۵۹..... دیدگاه بوئتیوس	۱۴۴..... دیدگاه ارسطو
۱۶۰..... تبیین دیدگاه ابن سینا	۱۴۶..... دیدگاه شیرازی
۱۶۱..... فرق تقسیم شیرازی و بوئتیوس با ارسطو	۱۴۷..... دیدگاه ابن سینا
۱۶۲..... جوهر جسمانی	۱۴۸..... تعداد مقولات
۱۶۳..... برهان جوهریت هیولای اولی	۱۴۸..... دیدگاه ارسطو
۱۶۴..... بداهت جوهریت هیولای اولی	۱۴۸..... وجه حصر مقولات
۱۶۵..... افتقار هیولای اولی	۱۵۰..... دیدگاه شیخ اشراق
۱۶۵..... استحاله انفکاک هیولا از صورت	۱۵۱..... بخش دوم: مقوله جوهر
۱۶۶..... تمایز هیولی و صورت	۱۵۱..... لفظ جوهر

۱۸۰.....	خاصیت سوم.....	۱۶۷.....	براهین وجود هیولای اولی.....
۱۸۰.....	خاصیت چهارم.....	۱۶۸.....	برهان وصل و فصل.....
۱۸۰.....	خاصیت پنجم.....	۱۶۹.....	برهان قوه و فعل.....
۱۸۱.....	تبیین نظریات مردود.....	۱۶۹.....	هیولای ثانیه.....
۱۸۱.....	نظریه اول.....	۱۷۰.....	شوق هیولی و صورت.....
۱۸۲.....	نظریه دوم.....	۱۷۱.....	حدوث و تقدم هیولی.....
۱۸۲.....	نظریه سوم.....	۱۷۱.....	بخش سوم مقوله کم.....
۱۸۲.....	نظریه ارسطو.....	۱۷۱.....	تعریف مقوله کم.....
۱۸۳.....	تبیین دیدگاه ابن سینا.....	۱۷۳.....	تقسیم کم.....
۱۸۳.....	استحاله خلأ.....	۱۷۳.....	تقسیم به اعتبار وضع.....
۱۸۴.....	مقوله اضافه.....	۱۷۳.....	کم منفصل.....
۱۸۴.....	تقسیم اضافه.....	۱۷۴.....	کم متصل قارالذات.....
۱۸۵.....	خواص اضافه.....	۱۷۵.....	کم متصل غیر قارالذات.....
۱۸۵.....	خاصیت اول.....	۱۷۶.....	تقسیمات ارسطو و ابن سینا.....
۱۸۵.....	خاصیت دوم.....	۱۷۶.....	خواص کم.....
۱۸۶.....	خاصیت سوم.....	۱۷۶.....	خواص حقیقی.....
۱۸۶.....	تحقق اضافه در اعیان.....	۱۷۷.....	خواص اضافی.....
۱۸۷.....	بخش پنجم: مقوله کیف.....	۱۷۸.....	قبول قسمت.....
۱۸۷.....	تعریف ارسطو از کیف.....	۱۷۸.....	امکان وجود عاد.....
۱۸۷.....	نقد تعریف ارسطو.....	۱۷۸.....	مساوات و لامساوات.....
۱۸۹.....	معانی کیف.....	۱۷۹.....	ماهیت مکان.....
۱۸۹.....	نوع اول.....	۱۷۹.....	خاصیت اول.....
۱۸۹.....	نوع دوم.....	۱۷۹.....	خاصیت دوم.....

۱۹۰	نوع سوم	۲۰۶	فصل هفتم: وحدت و کثرت
۱۹۰	نوع چهارم	۲۰۶	بخش اول: پداهت وحدت و کثرت
۱۹۱	وجه حصر اقسام کیف	۲۰۶	تبیین دیدگاه ارسطو
۱۹۱	تضاد در کیفیات	۲۰۷	تبیین دیدگاه ابن سینا
۱۹۲	بخش ششم: مقوله آین	۲۰۹	بخش دوم: مساوت وحدت و وجود
۱۹۲	تعریف آین	۲۱۰	دیدگاه ارسطو
۱۹۳	آین حقیقی و غیر حقیقی	۲۱۱	دیدگاه ابن سینا
۱۹۴	آین ذاتی و عرضی	۲۱۲	بخش سوم: اقسام واحد و کثیر
۱۹۴	آین جنسی، نوعی و شخصی	۲۱۲	واحد بالعرض
۱۹۴	خواص آین	۲۱۳	واحد بالذات
۱۹۵	تغایر آین با مکان	۲۱۳	واحد بالجنس
۱۹۵	بخش هفتم: مقوله متی	۲۱۳	واحد بالنوع
۱۹۵	تعریف متی	۲۱۳	واحد بالفعل
۱۹۶	زمان مطابق و غیر مطابق	۲۱۴	واحد بالاتصال
۱۹۷	بخش هشتم: مقوله وضع	۲۱۴	واحد بالتعریف
۱۹۷	تعریف مقوله وضع	۲۱۵	واحد بالتامام
۱۹۸	معانی وضع	۲۱۵	واحد بالتناسب
۱۹۸	تبیین دیدگاه بهمنیار	۲۱۵	واحد بالموضوع
۱۹۹	خواص مقوله وضع	۲۱۶	واحد بالعدد
۲۰۰	بخش نهم: مقوله جده	۲۱۷	تشکیک واحد بالذات
۲۰۰	معانی جده	۲۱۷	تقسیم کثیر
۲۰۱	دیدگاه ابن سینا و بهمنیار	۲۱۷	بخش چهارم: لواحق وحدت
۲۰۳	بخش دهم: مقوله های آن یفعل و آن ینفعل	۲۱۷	دیدگاه ارسطو

دیدگاه ابن سینا..... ۲۱۹	تقابل سلب و ایجاب در قضایا..... ۲۳۱
بخش پنجم: لواحق کثرت..... ۲۱۹	تقابل سلب و ایجاب در مفردات..... ۲۳۱
غیریت..... ۲۱۹	تقابل بین وحدت و کثرت..... ۲۳۲
غیریت ذاتی..... ۲۲۰	تبیین دیدگاه ارسطو..... ۲۳۲
تغایر عرضی..... ۲۲۰	تبیین دیدگاه ابن سینا..... ۲۳۳
تعریف خلاف..... ۲۲۱	دیدگاه بهمنیار..... ۲۳۵
تعریف متقابلان..... ۲۲۱	فصل هشتم: تقدّم، تأخّر و معیت..... ۲۳۷
وجه حصر متقابلان..... ۲۲۲	بخش اول: تبیین معانی تقدّم..... ۲۳۷
تقابل تضایف..... ۲۲۲	مقدّم و مؤخّر..... ۲۳۷
اشکال بر تقابل تضایف..... ۲۲۴	معانی تقدّم..... ۲۳۷
اشکال اول..... ۲۲۴	معنای اول: به اعتبار نزدیک‌تر بودن به
جواب اشکال اول..... ۲۲۴	مبدأیی..... ۲۳۹
اشکال دوم..... ۲۲۵	معنای دوم: به حسب زمان..... ۲۳۹
جواب اشکال دوم..... ۲۲۵	معنای سوم: از لحاظ حرکت..... ۲۴۰
تقابل تضاد در باب قضایا..... ۲۲۶	معنای چهارم: از لحاظ توان‌مندی..... ۲۴۰
تقابل تضاد در باب مقولات..... ۲۲۶	معنای پنجم: از لحاظ ترتیب..... ۲۴۱
تضاد در باب واحد و کثیر..... ۲۲۷	معنای ششم: از لحاظ شناخت..... ۲۴۱
تعریف متضادان..... ۲۲۷	معنای هفتم: انفعالات چیزهای
قید اول..... ۲۲۷	پیشین..... ۲۴۲
قید دوم..... ۲۲۸	معنای هشتم: بر حسب طبیعت و
قید سوم..... ۲۲۸	جوهر..... ۲۴۲
تقابل عدم و ملکه..... ۲۲۹	معنای نهم: به اعتبار بالقوه..... ۲۴۳
تقابل سلب و ایجاب..... ۲۳۰	معنای دهم: به اعتبار بالفعل..... ۲۴۳

۲۵۵.....	معنای پنجم	۲۴۴.....	وجه ضبط اقسام پنج‌گانه تقدّم
۲۵۵.....	معنای ششم	۲۴۴.....	نسبت تقدّم با اقسام خود
۲۵۶.....	معنای قوّه نزد ابن سینا	۲۴۵.....	بخش دوم: تقسیم تقدّم و تأخّر
۲۵۷.....	معنای اول	۲۴۵.....	اشتراک معنوی تقدّم و تأخّر
۲۵۷.....	معنای دوم	۲۴۶.....	تقدّم و تأخّر بالزمان
۲۵۷.....	معنای سوم	۲۴۶.....	تقدّم و تأخّر بالطبیع
۲۵۸.....	معنای چهارم	۲۴۶.....	تقدّم و تأخّر بالرتبه
۲۵۸.....	معنای پنجم	۲۴۷.....	تقدّم و تأخّر بالشرف
۲۵۸.....	معنای ششم	۲۴۷.....	تقدّم و تأخّر بالعلیه
۲۵۹.....	بخش دوم: تقدّم و تأخّر بین قوّه و فعل	۲۴۸.....	بخش سوم: معانی و تقسیم معیّت
۲۵۹.....	نحوه اول	۲۴۸.....	معانی معیّت نزد ارسطو
۲۶۰.....	نحوه دوم	۲۴۹.....	اقسام معیّت نزد ابن سینا
۲۶۱.....	نحوه سوم	۲۵۰.....	معیّت بالزمان
۲۶۱.....	نحوه چهارم	۲۵۰.....	معیّت بالطبیع
۲۶۲.....	بخش سوم: موجود بالقوّه و موجود بالفعل	۲۵۱.....	معیّت بالشرف
۲۶۲.....	تبیین موجود بالقوّه و موجود بالفعل	۲۵۱.....	معیّت بالعلیه
۲۶۳.....	تعیین قوّه چیزی شدن	۲۵۲.....	فصل نهم: قوّه و فعل
۲۶۴.....	نسبیت بالقوّه و بالفعل	۲۵۲.....	بخش اول: معانی قوّه
۲۶۵.....	بخش چهارم: حرکت و سکون	۲۵۲.....	معانی قوّه نزد ارسطو
۲۶۵.....	موجود به اعتبار قوّه و فعل	۲۵۳.....	معنای اول
۲۶۶.....	عروض «خروج قوّه به فعل»	۲۵۳.....	معنای دوم
۲۶۷.....	رد تعریف نادرست حرکت	۲۵۴.....	معنای سوم
۲۶۸.....	کمال اول و ثانی موجود بالقوّه	۲۵۴.....	معنای چهارم

۲۸۲..... تقسیم حرکت به اعتبار متحرک	۲۶۹..... مبادی حرکت
۲۸۲..... حرکت به اعتبار زمان	۲۷۰..... تبیین مبادی شش‌گانه
۲۸۳..... حرکت بالذات و حرکت بالعرض	۲۷۰..... مبدأ اول
۲۸۳..... حرکت به اعتبار مقوله	۲۷۰..... مبدأ دوم
۲۸۴..... وقوع حرکت در مقوله	۲۷۰..... مبدأ سوم
۲۸۵..... استحاله حرکت جوهری	۲۷۱..... مبدأ چهارم
۲۸۶..... دلیل اول	۲۷۱..... مبدأ پنجم
۲۸۷..... دلیل دوم	۲۷۱..... مبدأ ششم
۲۸۸..... دلیل سوم	۲۷۲..... تقسیم حرکت به اعتبار محرک
۲۹۰..... حرکت در مقوله کیف	۲۷۲..... حرکت طبیعی
۲۹۱..... حرکت در مقوله کم	۲۷۳..... حرکت ارادی
۲۹۲..... حرکت در مقوله اضافه	۲۷۳..... حرکت قسری
۲۹۳..... حرکت در مقوله آین	۲۷۶..... حرکت به اعتبار مبدأ و انتها
۲۹۴..... حرکت در مقوله متی	۲۷۶..... حرکت مستقیم و مستدیر
۲۹۴..... حرکت در مقوله وضع	۲۷۷..... نفی اتصال در حرکت مستقیم
۲۹۶..... حرکت در مقوله جده	۲۷۷..... اثبات اتصال در حرکت مستدیر
۲۹۶..... حرکت در آن یفعل و آن یفعل	۲۷۸..... برهان اول
۲۹۷..... دلیل اول	۲۷۹..... برهان دوم
۲۹۷..... دلیل دوم	۲۷۹..... اثبات اولیت حرکت مستدیر
۲۹۸..... دلیل سوم	۲۸۰..... اثبات نظم در حرکت مستدیر
۲۹۸..... نتیجه	۲۸۱..... براهین جاودانگی حرکت مستدیر
۲۹۹..... افتقار حرکت به محرک	۲۸۱..... برهان اول
۲۹۹..... براهین افتقار حرکت و محرک	۲۸۱..... برهان دوم

۲۹۹..... برهان اول	۳۱۷..... دهر
۳۰۰..... برهان دوم	۳۱۸..... سرمد
۳۰۰..... تقابل بین حرکت و سکون	۳۱۸..... عوارض زمان و اصطلاحات زمانی
۳۰۲..... بخش پنجم: ماهیت زمان	۳۱۹..... تبیین «آن»
۳۰۲..... ادله منکران زمان	۳۲۱..... بغته
۳۰۲..... دلیل اول	۳۲۲..... دفعه
۳۰۳..... دلیل دوم	۳۲۲..... هوذا
۳۰۴..... نظریات باطل در باب زمان	۳۲۲..... قبیل
۳۰۵..... نظریه اول	۳۲۲..... متقدم و متأخر
۳۰۵..... نظریه دوم	۳۲۳..... قدیم
۳۰۷..... نظریه سوم	۳۲۳..... ضمناً، حال و اخیراً
۳۰۸..... نظریه چهارم	۳۲۳..... شبهات وجود زمان
۳۰۹..... نظریه پنجم	۳۲۳..... شبهه اول
۳۱۰..... نظریه ششم	۳۲۳..... پاسخ شبهه اول
۳۱۰..... نظریه هفتم	۳۲۴..... برهان اول
۳۱۰..... ارتباط بین حرکت و زمان	۳۲۴..... برهان دوم
۳۱۱..... اتصال زمان	۳۲۵..... شبهه دوم
۳۱۲..... سنجش حرکت و زمان	۳۲۵..... پاسخ شبهه دوم
۳۱۳..... اثبات وجود زمان	۳۲۶..... فصل دهم: کلی و جزئی
۳۱۳..... برهان اول	۳۲۶..... بخش اول: کلی و جزئی و جزء و کل
۳۱۵..... برهان دوم	۳۲۶..... معانی کلی و جزئی
۳۱۶..... برهان سوم	۳۲۷..... معانی کلی
۳۱۷..... امور خارج از زمان	۳۲۷..... معنای اول

۳۴۱.....	کلی و جزئی فلسفی	۳۲۷.....	معنای دوم
۳۴۳.....	کلی قبل اکثره، فی اکثره و بعد اکثره	۳۲۸.....	معنای سوم
۳۴۴.....	بخش دوم: موطن کلیات	۳۲۹.....	تعریف جزئی و کلی
۳۴۴.....	انتقادات ارسطو بر نظریه مثل	۳۳۰.....	معانی جزء و کل
۳۴۴.....	نظریه مثل افلاطون	۳۳۰.....	معنای جزء
۳۴۵.....	نقد اول	۳۳۱.....	معنای اول
۳۴۶.....	نقد دوم	۳۳۱.....	معنای دوم
۳۴۶.....	نقد سوم	۳۳۲.....	معنای سوم
۳۴۷.....	نقد چهارم	۳۳۲.....	معنای چهارم
۳۴۸.....	نقد پنجم	۳۳۳.....	معانی کل
۳۴۸.....	نقد ششم	۳۳۳.....	معنای اول
۳۴۹.....	نقد هفتم	۳۳۳.....	معنای دوم
۳۴۹.....	ادله ابن سینا در رد نظریه مثل	۳۳۴.....	معنای سوم
۳۴۹.....	دلیل اول	۳۳۵.....	تفاوت بین کل و کلی
۳۵۱.....	دلیل دوم	۳۳۵.....	فرق اول
۳۵۲.....	فصل یازدهم: علت و معلول	۳۳۵.....	فرق دوم
۳۵۲.....	بخش اول: چیستی علت و معلول	۳۳۶.....	فرق سوم
۳۵۲.....	تعریف علت و معلول	۳۳۶.....	فرق چهارم
۳۵۳.....	تعریف علت	۳۳۷.....	فرق پنجم
۳۵۳.....	بداخت علت نزد ارسطو	۳۳۸.....	فرق ششم
۳۵۳.....	تعریف علت نزد ابن سینا	۳۳۸.....	فرق هفتم
۳۵۴.....	اشکال امام فخر رازی	۳۳۹.....	تقسیم کلی و جزئی
۳۵۵.....	تعریف علت نزد بهمنیار	۳۳۹.....	تحصیل کلی و جزئی منطقی

۳۷۵..... نظریه گروه اول	۳۵۵..... معانی علت
۳۷۶..... نظریه گروه دوم	۳۵۶..... تحویل علل
۳۷۶..... نظریه گروه سوم	۳۵۸..... وجه حصر علل
۳۷۷..... تبیین دیدگاه ارسطو	۳۶۰..... احوال علل
۳۷۷..... دلیل اول	۳۶۰..... علل عام و علل خاص
۳۷۸..... دلیل دوم	۳۶۱..... علل بالذات و علل بالعرض
۳۷۹..... بخت خیر و بخت شر	۳۶۱..... علل قریب و علل بعید
۳۷۹..... تبیین دیدگاه ابن سینا	۳۶۲..... علل جزئی و علل کلی
۳۸۲..... نسبت بخت و اتفاق	۳۶۲..... علل بسیط و علل مرکب
۳۸۳..... بخش دوم: علت فاعلی	۳۶۳..... علل بالقوه و علل بالفعل
۳۸۳..... علت فاعلی از دیدگاه ارسطو	۳۶۳..... مناسبات علل نسبت به معلول
۳۸۴..... علت فاعلی از دیدگاه ابن سینا	۳۶۴..... مناسبات علل با یکدیگر
۳۸۵..... حرکت مبدأ تحریک	۳۶۵..... علل قوام و علل وجود
۳۸۶..... تقسیم مبدأ حرکت	۳۶۶..... تناهی علل
۳۸۷..... افتقار معلول به علت	۳۶۶..... برهان وسط و طرف
۳۸۸..... دیدگاه ارسطو	۳۶۹..... برهان معرفت شناختی
۳۸۸..... دیدگاه متکلمان	۳۷۰..... برهان تناهی علت غایی
۳۸۹..... دیدگاه ابن سینا	۳۷۰..... تقریر برهان ارسطو
۳۹۱..... استحاله انفکاک علت از معلول	۳۷۱..... تقریر برهان ابن سینا
۳۹۱..... دیدگاه ارسطو	۳۷۳..... برهان تناهی علت صوری
۳۹۲..... دیدگاه ابن سینا	۳۷۳..... بخت و اتفاق
۳۹۳..... استحاله تخلف معلول از علت مرجیه	۳۷۴..... منکران بخت و اتفاق
۳۹۳..... دیدگاه ارسطو	۳۷۵..... قائلان به بخت و اتفاق

۳۹۴..... دیدگاه ابن سینا	۴۱۱..... پاسخ شبهه
۳۹۶..... بخش سوم: علت مادی	۴۱۶..... فصل دوازدهم: واجب الوجود بالذات
۳۹۶..... تقسیم علت مادی	۴۱۶..... بخش اول: اثبات ذات واجب الوجود بالذات
۳۹۸..... نسبت علت مادی به مرکب و اجزای آن	۴۱۶..... تقسیم براهین فلسفی
۳۹۹..... قسم اول	۴۱۷..... اصول برهان حرکت
۳۹۹..... قسم دوم	۴۱۷..... اصل اول
۴۰۰..... قسم سوم	۴۱۸..... ویژگی‌های کامل‌ترین حرکت
۴۰۰..... بخش چهارم: علت صوری	۴۱۸..... ویژگی اول
۴۰۰..... معانی صورت	۴۱۹..... ویژگی دوم
۴۰۰..... معنای اول	۴۱۹..... ویژگی سوم
۴۰۱..... معنای دوم	۴۲۰..... ویژگی چهارم
۴۰۳..... معنای سوم	۴۲۰..... اصل دوم
۴۰۴..... معنای چهارم	۴۲۱..... اصل سوم
۴۰۴..... معنای پنجم	۴۲۲..... تقریر برهان حرکت
۴۰۵..... اعتبارات صورت	۴۲۲..... تقریر ارسطو
۴۰۶..... نسبت صورت	۴۲۲..... تقریر ابن سینا
۴۰۶..... بخش پنجم: علت غایی	۴۲۳..... برهان صدیقین
۴۰۶..... تقسیم علت غایی	۴۲۴..... اصول برهان صدیقین
۴۰۷..... دیدگاه ارسطو	۴۲۴..... اصل اول
۴۰۷..... دیدگاه ابن سینا	۴۲۶..... اصل دوم
۴۰۸..... تقسیم غایت	۴۲۸..... اصل سوم
۴۰۹..... غایت بالذات و غایت بالعرض	۴۳۱..... اصل چهارم
۴۱۰..... غایت مندی فعل عبث	۴۳۳..... تقریر برهان صدیقین

۴۴۱..... عاقلیت واجب الوجود بالذات	۴۳۳..... بخش دوم: صفات واجب الوجود بالذات
۴۴۲..... علم واجب به ذات خود	۴۳۳..... تقسیم صفات
۴۴۴..... علم واجب به ماعدا	۴۳۴..... تقسیم اول صفت
۴۴۴..... مقدمه اول	۴۳۴..... تقسیم دوم صفت
۴۴۴..... مقدمه دوم	۴۳۵..... تقسیم سوم صفت
۴۴۵..... برهان علم واجب به ماعدا	۴۳۶..... تقسیم جامع صفت
۴۴۷..... حیات واجب الوجود بالذات	۴۳۷..... علم واجب الوجود بالذات
۴۴۹..... اراده واجب الوجود بالذات	۴۳۹..... دیدگاه ابن سینا
۴۵۳..... قدرت واجب الوجود بالذات	۴۳۹..... تجرد واجب الوجود بالذات
۴۵۵..... سمع و بصر واجب الوجود	۴۳۹..... دلیل اول
۴۵۶..... کلام واجب الوجود بالذات	۴۴۰..... دلیل دوم
	۴۴۰..... دلیل سوم

مرحله دوم: فلسفه اشراقی

۴۶۴..... دیدگاه شیخ اشراق	۴۶۱..... فصل اول: ابطال نظریات مشائیان
۴۶۵..... اشتداد حرارت	۴۶۱..... بخش اول: تعداد مقولات
۴۶۵..... اشتداد در حقایق علمی	۴۶۱..... دیدگاه مشائیان
۴۶۶..... بخش سوم: بطلان هیولی و صورت	۴۶۲..... دیدگاه شیخ اشراق
۴۶۶..... دیدگاه قدما و ارسطو	۴۶۲..... بخش دوم: مناطق تمایز اشیا
۴۶۷..... دیدگاه ابن سینا	۴۶۲..... دیدگاه مشائیان
۴۶۷..... برهان وصل و فصل	۴۶۳..... تمایز به تمام ذات
۴۶۸..... برهان قوه و فعل	۴۶۳..... تمایز به بعض ذات
۴۶۸..... دیدگاه شیخ اشراق	۴۶۳..... تمایز به عوارض

۴۶۹..... ردّ برهان اول	۴۶۹..... نفی صورت جسمیه
۴۸۰..... برهان دوم	بخش چهارم: تضعیف ادله امتناع تجرّد هیولی از
۴۸۰..... ردّ برهان دوم	۴۷۰..... صورت
۴۸۲..... بخش هفتم: حقیقت جسم	۴۷۰..... دیدگاه مشائیان
۴۸۲..... وجه تحصیل مذاهب	۴۷۱..... برهان اول
۴۸۲..... مذهب اول	۴۷۱..... ردّ برهان اول
۴۸۳..... مذهب دوم	۴۷۲..... برهان دوم
۴۸۳..... مذهب سوم	۴۷۲..... ردّ برهان دوم
۴۸۳..... مذهب چهارم	۴۷۳..... برهان سوم
۴۸۳..... دیدگاه متکلمان	۴۷۳..... ردّ برهان سوم
۴۸۵..... برهان اول	۴۷۳..... برهان چهارم
۴۸۵..... برهان دوم	۴۷۴..... ردّ برهان چهارم
۴۸۶..... برهان سوم	۴۷۴..... بخش پنجم: عرضیت صور نوعیه
۴۸۷..... دیدگاه مشائیان	۴۷۴..... دیدگاه مشائیان
۴۸۸..... دیدگاه شیخ اشراق	۴۷۵..... برهان اول
۴۹۰..... نظریه خلا	۴۷۶..... ردّ برهان اول
۴۹۱..... دیدگاه شیخ اشراق	۴۷۷..... برهان دوم
۴۹۲..... دلیل اول	۴۷۷..... ردّ برهان دوم
۴۹۲..... دلیل دوم	۴۷۷..... برهان سوم
۴۹۳..... بخش هشتم: امکان شناخت اشیا	۴۷۸..... ردّ برهان سوم
۴۹۶..... بخش نهم: وجوب، امکان و امتناع	۴۷۸..... بخش ششم: بطلان عرضیت مقدار
۴۹۶..... تحصیل مواد ثلاث	۴۷۸..... دیدگاه مشائیان
۴۹۷..... تعریف شرح الاسمی مواد	۴۷۸..... برهان اول

۴۹۸..... اعتباریت مواد ثلاثه	۵۱۲..... لازمه پنجم
۵۰۰..... بخش دهم: زیادت وجود بر ماهیت	۵۱۲..... لازمه ششم
۵۰۰..... تحلیل واقعیت عینی	۵۱۳..... بخش چهاردهم: کیفیت حصول صوت
۵۰۰..... دیدگاه اشعری و بصری	۵۱۷..... فصل دوم: نور و ظلمت
۵۰۱..... بطلان نظریه مشائیان	بخش اول: تقسیم شیء و تحصیل مفاهیم نور و
۵۰۱..... برهان اول	ظلمت
۵۰۲..... برهان دوم	بخش دوم: بدهاوت نور
۵۰۲..... برهان سوم	بخش سوم: تعریف ظلمت
۵۰۳..... برهان چهارم	دیدگاه مشائیان
۵۰۳..... برهان پنجم	دیدگاه شیخ اشراق
۵۰۴..... بخش یازدهم: اصالت ماهیت	بخش چهارم: تعریف نور عارض
۵۰۴..... اصالت واقعیت خارجی	ماهیت نور عارض
۵۰۵..... دیدگاه احساسی	افتقار نور عارض
۵۰۵..... دیدگاه اشراقیان	بخش پنجم: افتقار جواهر غاسقه و هیئات به نور
۵۰۶..... برهان اول	مجرد
۵۰۶..... برهان دوم	بخش ششم: تفاوت نور عارض و نور مجرد
۵۰۷..... برهان سوم	بخش هفتم: علم نور مجرد
۵۰۷..... بخش دوازدهم: جواز صدور بسیط از مرکب	عدم علم برآرخ به ذات خود
۵۱۰..... بخش سیزدهم: حقیقت و ماهیت شعاع	علم انوار به ذات خود
۵۱۰..... لازمه اول	دلیل اول
۵۱۱..... لازمه دوم	دلیل دوم
۵۱۱..... لازمه سوم	دلیل سوم
۵۱۱..... لازمه چهارم	بخش هشتم: حیات نور مجرد

۵۲۸	ماهیت حیات	۵۴۵	وحدت و ماهیت
۵۲۹	علم و حیات	۵۴۶	دلیل اول
۵۲۹	موجود حی و میت	۵۴۶	دلیل دوم
۵۳۰	بخش نهم: اختلاف انوار مجرده	۵۴۸	فصل سوم: ذات نورالانوار
۵۳۰	دیدگاه مشائیان	۵۴۸	بخش اول: اثبات ذات نورالانوار
۵۳۱	دیدگاه شیخ اشراق	۵۴۹	بخش دوم: توحید ذات نورالانوار
۵۳۱	برهان اول		بخش سوم: استحاله امکان عروض عدم بر ذات
۵۳۲	برهان دوم	۵۵۱	نورالانوار
۵۳۳	بخش دهم: قاعده امکان اشرف	۵۵۱	برهان اول
۵۳۳	تبیین قاعده امکان اشرف	۵۵۲	برهان دوم
۵۳۵	کاربرد قاعده امکان اشرف		بخش چهارم: استحاله عروض هیئت بر ذات
۵۳۶	بخش یازدهم: تبیین ارباب انواع	۵۵۴	نورالانوار
۵۳۷	برهان اول	۵۵۴	برهان اول
۵۳۸	برهان دوم	۵۵۵	برهان دوم
۵۳۸	برهان سوم	۵۵۶	برهان سوم
۵۴۰	بخش دوازدهم: تعریف و تقسیم مثل معلقه	۵۵۶	طریقه مشائیان
۵۴۰	عوالم کلیه	۵۵۷	طریقه اشراقیان
۵۴۱	مثل معلقه و مثل افلاطونیّه	۵۵۸	بخش پنجم: تبیین علم نورالانوار
۵۴۱	اثبات مثل معلقه	۵۶۱	فصل چهارم: فعل نورالانوار
۵۴۲	تقسیم مثل معلقه	۵۶۱	بخش اول: اشراق نورالانوار
۵۴۳	بخش سیزدهم: تقسیم وحدت و کثرت	۵۶۲	بخش دوم: کیفیت صدور کثیر از نورالانوار
۵۴۳	بدهت وحدت	۵۶۲	صدور واحد از نورالانوار
۵۴۴	تقسیم واحد	۵۶۳	صدور کثرت از نورالانوار

۵۸۷.....	محرك برازخ.....	۵۶۸.....	ارباب انواع.....
۵۸۸.....	شاهد اول.....	۵۶۸.....	تجرد صادر از نور الانوار.....
۵۸۸.....	شاهد دوم.....	۵۶۹.....	معنای صدور نور از نور الانوار.....
۵۸۸.....	شاهد سوم.....	۵۷۰.....	بخش سوم: قهر و محبت در انوار.....
۵۸۹.....	شاهد چهارم.....	۵۷۱.....	بخش چهارم: اشراق نور عالی بر نور سافل.....
۵۸۹.....	شاهد پنجم.....		بخش پنجم: صدور جواهر بسیطه از مجموع انوار
۵۹۰.....	بخش ششم: غرض حرکات افلاک.....	۵۷۲.....	عالیه و انوار شعاعیه.....
۵۹۰.....	محرك برازخ.....		بخش ششم: قرب اطراف طبقات موجودات به
۵۹۰.....	غرض انوار مدبره.....	۵۷۳.....	یکدیگر.....
۵۹۱.....	نیل تدریجی انوار مدبره به هدف قدسی.....	۵۷۴.....	بخش هفتم: وجوب تکرار حوادث.....
۵۹۳.....	بخش هفتم: استحاله در کیف.....	۵۷۶.....	بخش هشتم: استحاله انفکاک شرور از معلومات.....
۵۹۳.....	تبیین استحاله در کیف.....		بخش نهم: حصول فیوضات نامتناهی از انوار
۵۹۳.....	دیدگاه اصحاب کمون و بروز.....	۵۷۷.....	مدبره.....
۵۹۴.....	رد نظریه اصحاب کمون و بروز.....	۵۷۷.....	دلیل اول.....
۵۹۵.....	دیدگاه اصحاب فشو.....	۵۷۸.....	دلیل دوم.....
۵۹۵.....	رد نظریه اصحاب فشو.....	۵۷۸.....	دلیل سوم.....
۵۹۶.....	بخش هشتم: کیفیت حصول مزاج.....	۵۸۰.....	فصل پنجم: تبیین برازخ.....
۵۹۶.....	تعریف کیف.....	۵۸۰.....	بخش اول: تقسیم مطلق برزخ.....
۵۹۹.....	مرکبات مزاجیه.....	۵۸۱.....	بخش دوم: برزخ محیط.....
۵۹۹.....	مزاج انسان.....	۵۸۳.....	بخش سوم: حرکات ارادی برازخ علویه.....
۶۰۱.....	فصل ششم: انوار اسفهبديه.....	۵۸۵.....	بخش چهارم: نعمات برازخ علویه.....
۶۰۱.....	بخش اول: حدوث انوار اسفهبديه.....	۵۸۷.....	بخش پنجم: علت حصول حرکت.....
۶۰۱.....	افاضه انوار اسفهبديه.....	۵۸۷.....	احتیاج به محرك.....

۶۱۱..... برهان پنجم	۶۰۱..... وجود بالقوه انوار اسفهدیه
۶۱۱..... بخش پنجم: ارتباط انوار اسفهدیه با بدن	۶۰۲..... برهان اول
۶۱۴..... بخش ششم: کیفیت حصول قوای بدن مادی	۶۰۳..... برهان دوم
۶۱۴..... قوای صیصیه مظلّمه	۶۰۳..... برهان سوم
۶۱۵..... قوه غضبیه	۶۰۴..... برهان چهارم
۶۱۵..... قوه غاذیه	۶۰۴..... بخش دوم: بقای انوار اسفهدیه
۶۱۵..... قوه مولده	۶۰۴..... برهان اول
۶۱۶..... علّت قوای بدنی	۶۰۵..... برهان دوم
۶۱۷..... بخش هفتم: کیفیت ایصار مبصرات	۶۰۵..... برهان سوم
۶۱۷..... نحوه بررسی ایصار	۶۰۵..... برهان چهارم
۶۱۷..... دیدگاه افلاطون	۶۰۶..... شواهد قرآنی
۶۱۸..... دیدگاه ارسطو	۶۰۶..... بخش سوم: علم انوار اسفهدیه به ذات خود
۶۱۸..... ردّ دیدگاه ارسطو	۶۰۶..... دلیل اول
۶۱۹..... دیدگاه شیخ اشراق	۶۰۷..... دلیل دوم
۶۲۰..... بخش هشتم: صور مرآتیه و خیالیه	۶۰۷..... دلیل سوم
۶۲۰..... بخش نهم: اشراقات انوار سالکانه بر انوار مدیره	۶۰۸..... دلیل چهارم
۶۲۲..... سالکان	۶۰۸..... دلیل پنجم
۶۲۵..... بخش دهم: اطلاع انوار اسفهدیه انسانیه بر مغیبات	۶۰۸..... دلیل ششم
۶۲۵.....	۶۰۹..... بخش چهارم: تجرد انوار اسفهدیه
۶۲۶..... طریق اول	۶۰۹..... برهان اول
۶۲۶..... طریق دوم	۶۱۰..... برهان دوم
۶۲۶..... طریق سوم	۶۱۰..... برهان سوم
۶۲۷..... طریق چهارم	۶۱۱..... برهان چهارم

۶۲۹.....	نفس ساده ناپاک	۶۲۷.....	طریق پنجم
۶۲۹.....	نفس غیر ساده کامل پاک	۶۲۷.....	طریق ششم
۶۳۰.....	نفس غیر ساده کامل ناپاک	۶۲۷.....	طریق هفتم
۶۳۰.....	نفس غیر ساده ناقص پاک	۶۲۸.....	طریق هشتم
۶۳۰.....	نفس ساده ناقص ناپاک		بخش یازدهم: اقسام و احوال نفوس انسانی در
۶۳۳.....	کتاب نامه	۶۲۸.....	معاد
		۶۲۹.....	نفس ساده پاک

مقدمه

ارسطو^۱ در سال ۳۸۴ ق.م در شهر استاگیرا^۲ از شهرهای مقدونیه متولد شد. پدرش نیکماخوس^۳ پزشک آمونتاس^۴ سوم پادشاه مقدونیه بود و مادرش فایستیس^۵ نام داشت. ارسطو در سن هفده سالگی به همراه پرکسنس به آتن مهاجرت کرد و به شاگردی افلاطون در آمد و بیست سال در آکادمی وی به تحصیل علوم فلسفی پرداخت.

ارسطو در سال ۳۳۵ یا ۳۳۴ ق.م پس از مرگ فیلیپ پادشاه مقدونیه به شهر آتن - صرف نظر از علل مهاجرت او از آن شهر - یعنی محل تحصیل خود بازگشت و در بیرون از شهر و از میان پریپاتوس^۶ ها یعنی گردشگاه‌های لوکس^۷ یا لوکیم^۷ که در ورزشگاهی در شمال شرقی آتن قرار داشت چند ساختمان را برای تأسیس مدرسه

1. Aristotle(Αριστοτέλης)

2. Stagira

3. Nilomakhos

4. Amōntas

5. Phasis

6. Peripatos(περιπατος)

اصطلاحات یونانی علاوه بر کتاب واژه‌نامه فلسفی از کتاب‌های متافیزیک و تاریخ فلسفه ج ۱ (A History of Philosophy, vol.1) استفاده شده است.

7. Lyceum

اجاره کرد، زیرا وی آتنی نبود و ساکنی بیگانه محسوب می‌شد، از این رو مطابق قانون آتن نمی‌توانست ملکی را بخرد و یا ملکی به نام خود داشته باشد.

ارسطو در مدرسه لوکین، لوکیم و یا لوکایون در لوگیه^۱ و راهرویی سر پوشیده که اطرافش باز بود و یا در میان درختان آن‌جا قدم می‌زد و در حال قدم زدن و راه رفتن تدریس می‌کرد و مسائل فلسفی را مطرح می‌ساخت و به تربیت شاگردان خود همت می‌گمارد از این رو ارسطو - به دلیل آن که وی در حال قدم زدن و راه رفتن تدریس می‌کرد - در همان زمان به مشاء یعنی بسیار رونده و قدم زن و مدرسه وی به پریپاتوس یعنی مشائی معروف گردید و اعضای مدرسه نیز به پریپاته تیکوی^۲ یعنی مشائیان مشهور شدند.

بنابراین وجه تسمیه اعضای مدرسه ارسطو به پریپاته تیکوی یعنی مشائیان آن است یا به خاطر آن است که آن‌ها عادت داشتند درس‌های خود را و یا قسمتی از آن‌ها را در راهرو برگزار نمایند و در حال راه رفتن و قدم زدن به تعلیم و تعلم پردازند و یا به دلیل این بود که مدرسه لوکایون در پریپاتوس - یعنی گردشگاه - واقع شده بود به مشائی شناخته شد و اعضای آن به دلیل آن که در آن مدرسه اشتغال داشتند به مشائیان ملقب گردیدند.^۳

ارسطو در مدرسه لوکایون مکتب فکری و مشرب فلسفی خود یعنی سنت فلسفه مشائی را بنا نهاد و اصول فلسفه جدید آن را - در جهت مخالف آکادمی و فلسفه افلاطونی - پی‌ریزی کرد، سنتی که بر متفکران بعد از ارسطو تأثیر عمیقی نهاد؛ به‌طوری که بسیاری از فیلسوفان و اندیشمندان در جهان شرق اسلامی و غرب

1. Loggie

2. οι Περιπατητικοί

۳. ر.ک. ارسطو، ص ۲۳؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۷، ص ۵۶۹-۵۷۵ و تاریخ فلسفه، ج ۱، ص ۳۰۹.

A History of philosophy, vol. 1p.268.

مسیحیت پیرو سنت فلسفه مشائی هستند.

سنت فلسفه مشائی را در جهان اسلام ابو علی حسین بن عبدالله بن سینا (۳۷۰ - ۴۸۲ ه.ق) پی افکند و وی در جهان اسلام به نماینده فلسفه مشائی و بزرگ‌ترین فیلسوف مشائی شناخته شده است، از این رو باید گفت ابن سینا «پیش از هر چیز پیرو ارسطو است که در باره وی می‌گوید «امام حکیمان و دستور و آموزگار فیلسوفان ارسطاطالیس» (دانشنامه، الهیات، ۱۱۱). اما این پیروی از ارسطو، تعصب‌آمیز و کورکورانه نیست، گاه به گاه و این جا و آن جا در ساختار تفکر مشائی نوآوری می‌کند»^۱.

تفکر مشائی و استدلالی توسط شاگردان ابن سینا مانند بهمنیار بن مرزبان آذربایجانی^۲ با تألیف کتاب «التحصیل و ابوالعباس لوکری با تألیف کتاب بیان الحق بضمان الصدق و دیگران ادامه پیدا می‌کند تا این که سرانجام توسط مؤسس فلسفه اشراقی در جهان اسلام جناب شیخ شهاب‌الدین سهروردی و پیروان وی مورد نقد و حمله جدی قرار گرفت.

از دیدگاه سهروردی، خداوند پس از خلق آسمان‌ها و زمین، حیوانات و نباتات و جمادات، به ملائکه فرمود: من می‌خواهم در زمین خلیفه‌ای قرار دهم^۳ تا جانشین من در زمین باشد و بر سرزمین من ریاست کند و به تدبیر امور مردم بپردازد و جهان را نورانی نماید و حقایق امور را بدون واسطه از مبدأ فیاض نورالانوار دریافت کند و بدون دخل و تصرف بر خلق خدا عرضه نماید چنین شخصی چه کسی می‌تواند باشد.

به عبارت دیگر، چه کسی شایسته ریاست بر مردم است؟ قبل از تعیین چنین

۱. دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۴، ص ۸

۲. ر.ک. دانشنامه جهان اسلام، ج ۴، ص ۸۴۸ - ۸۵۰

۳. وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً بَقَرَهُ، آیه ۳۰.

شخصی نخست باید مراتب حکما و طبقات آن‌ها را بیان کنیم تا معلوم شود از میان حکما و طبقات فلاسفه کدام از آن‌ها شایستگی جانشینی خدا را دارند. از دیدگاه سهروردی حکما ده طبقه به شرح ذیل بیان می‌باشد:

متوغل در تأله و عديم البحث

حکیم متوغل در تأله و عديم البحث حکیمی است که تنها در تأله و حکمت ذوقی غوطه‌ور می‌شود و به حکمت بحثی یعنی حکمت مشاء نمی‌پردازد، چنین افرادی از اولیا و مشایخ تصوف و عرفان می‌باشند مانند بایزید بسطامی، سهل بن عبدالله تستری و حسین بن منصور حلاج و غیره از ارباب کشف و شهود عرفانی که به حکمت بحثی مشائی نپرداخته‌اند.

متوغل در بحث و عديم التأله

حکیم متوغل در بحث و عديم التأله کسی است که فقط به حکمت بحثی یعنی فلسفه مشاء فرو رفته و با استدلال‌های فلسفی و عقلی و با استفاده از قواعد منطقی به بحث پیرامون هستی می‌پردازد و کاری با تأله، تهذیب و کشف و شهود عرفانی ندارد، چنین حکیمی فقط از حکمت مشاء پیروی می‌کند و از اتباع ارسطو به شمار می‌رود مانند فارابی، ابن سینا، بهمنیار بن مرزبان و ابوالعباس لوکری، و ...

متوغل در تأله و متوغل در بحث

حکیم متوغل در تأله و متوغل در بحث کسی است که هم در حکمت ذوقی و کشف و شهود عرفانی فرو رفته و هم به فلسفه مشاء پرداخته است؛ به عبارت دیگر، چنین حکیمی، جامع حکمت ذوقی و حکمت بحثی است، از یک سو حقایق امور را از عالم انوار الهیه دریافت می‌کند و از طرف دیگر همان حقایق را که با صفای قلب

خود دریافته است با استدلال‌های منطقی به کسانی که طلب نمایند ارائه می‌دهد مانند انبیای الهی و بعضی حکمای ملوک مانند کیومرث، فریدون، کیخسرو و اسکندر.

متوغل در تاله و متوسط در بحث

حکیم متوغل در تاله و متوسط در بحث در حکمت ذوقی فرو رفته و با آینه دل تمام حقایق امور را از عالم انوار اخذ می‌کند ولی آن چنان که باید از ارائه عقلی برای اثبات آن ناتوان است، گرچه می‌تواند بسیاری از حقایق را مستدل نماید و اما استدلال او به پایه استدلال‌های حکیم متوغل در بحث نمی‌رسد.

متوغل در تاله و ضعیف در بحث

حکیم متوغل در تاله و ضعیف در بحث حقایق علمی را از عالم انوار دریافت می‌کند ولی توانایی او برای اقامه برهان برای آن حقایق برای طالب ضعیف است و گاهی استدلال‌های او برای کسانی که در حکمت بحثی متبحر هستند قابل نقض و رد است.

متوغل در بحث متوسط در تاله

حکیم متوغل در بحث و متوسط در تاله در حکمت بحثی فرو رفته و برای هر امری قادر به اقامه برهان است ولی به طور کامل در حکمت ذوق فرو نرفته بلکه حقایق را به طور متوسط نه کامل از عالم انوار دریافت می‌کند و آن‌ها را به ادله عقلی محکمی مستدل می‌نماید.

متوغل در بحث و ضعیف در تاله

حکیم متوغل در بحث و ضعیف در تاله در حکمت بحثی فرو رفته و برای هر

امری قادر به اقامه برهان است اما در حکمت ذوق به طور کامل و یا حتی به طور متوسط فرو نرفته است، بلکه حقایق را به طور ضعیف - نه متوسط و نه کامل - از عالم انوار دریافت می نماید و آن ها را با ادله و براهین عقلی مستدل می سازد.

طالب توغل در تأله و بحث

طالب توغل در تأله و بحث کسی است که در وسط راه حکمت ذوقی و بحثی است و هنوز به حد کمال و توغل در کشف و استدلال نرسیده است.

طالب توغل در تأله

طالب توغل در تأله کسی است که در مسیر وصول به مرتبه کشف و شهود عرفانی قدم بر می دارد و به تهذیب نفس و تطهیر اعراق می پردازد و کاری با استدلال های منطقی و بحث های عقلی ندارد.

طالب توغل در بحث

طالب توغل در بحث کسی است که دنبال بحث های خشک عقلی و استدلال های منطقی رفته و کاری با تهذیب نفس و کشف حقایق از طریق ذوق و عرفان ندارد بلکه تمام سعی خود را برای تبخر و توغل در حکمت مشائی مصروف می دارد.^۱

از دیدگاه سهروردی از میان مراتب و طبقات حکما تنها متوغلان در تأله شایستگی خلافت را دارند و سایر طبقات بهره ای از خلافت الهی ندارند، زیرا خلیفه خدا کسی است که حقایق را نه از عقل خود بلکه از عالم انوار الهی دریافت نماید. متوغلان در تأله دارای سه مرتبه اند: ۱. متوغل در تأله و بحث؛ ۲. متوغل در تأله و

۱. ر.ک. مجموعه مصنفات شیخ اشراق، ج ۲، کتاب حکمة الاشراق، ص ۱۱ - ۱۲؛ شرح حکمة الاشراق

ضعیف در بحث؛ ۳. متوغل در تأله و عاری از بحث.

هرگاه در عالم، حکیمی که متوغل در تأله و حکمت بحثی باشد او خلیفه خدا در زمین و رئیس مردم در امور دین و دنیا است و اگر چنین حکیمی نباشد، بلکه حکیمی که متوغل در تأله و متوسط در حکمت مشائی باشد، در این صورت وی خلیفه خدا خواهد بود. بنابراین خلیفه خدا حکیم متوغل در تأله و عاری از حکمت بحثی است و جهان هرگز خالی از یکی از سه طبقه مزبور از حکما نیست بلکه همیشه در جهان حکیمی با چنین خصوصیتی وجود دارد و از طرف خدا خلیفه او در زمین خواهد بود.

حکیمی که از تأله خالی و در حکمت بحثی متوغل باشد نمی تواند خلیفه خدا و رئیس مردم باشد، زیرا خلیفه خدا باید حقایق را از خدا دریافت نماید نه با بحث ها و استدلال های منطقی صرف. خلیفه خدا گاهی مستور خلفای دارای شوکت، هستند، ملک و حکومت مانند انبیای الهی و برخی از حکمای حاکمی مانند کیومرث، فریدون، اسکندر و بطالسه مصر و برخی از یونانی ها و خلفای مستور که دارای شوکت و ملک و سلطنت نیستند اقطاب نامیده می شوند.^۱

کتابی که پیش روی خوانندگان و علاقه مندان به حکمت و فلسفه الهی است درباره فلسفه شیخ اشراق است. کتاب حاضر در شش فصل تنظیم گردیده است: ابطال نظریات مشائیان؛ نور و ظلمت؛ ذات نور الانوار؛ فعل نور الانوار؛ تبیین برازخ و انوار اسفهبویه.

۱. ر.ک. مجموعه مصنفات شیخ اشراق، ج ۲، کتاب حکمة الاشراق، ص ۱۲؛ شرح حکمة الاشراق للشهرزوری، ص ۲۸-۲۹ و ترجمه و شرح حکمة الاشراق، ص ۲۰-۲۱ و شرح حکمة الاشراق، ص ۲۳-۲۴.